

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

12. Odras 1. světové války v literatuře

Dobové pozadí

1. světová válka (1914 - 1918) byla válkou velmocí o světovládu, i když záminkou k ní byl atentát na rakousko-uherského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu, spáchaný srbským studentem Gavrilem Principem jako protest proti habsburské okupaci země.

Už před vypuknutím války se zformovaly bloky, které proti sobě ve válce stály: **Trojspolek**, často nazývaný „centrální mocnosti“ (Německo, Rakousko-Uhersko a Itálie) a **Dohoda** (Francie, Británie a Rusko).

Do původně rakousko-uhersko-srbského konfliktu se zapojily další země, a tak se oba bloky rozrůstaly. Hlavním agresorem ve válce bylo Německo. Německý plán bleskové války nevyšel a místo bleskové nastupuje válka zákopová, kdy obrana převažuje nad útokem. 1916 - 1917 se dostavuje únava z války a vyčerpanost z hladu (zejména pro Německo).

Obratem ve válce byl rok 1917, kdy na straně Dohody vstoupily do války USA a kdy v Rusku vyvrcholily revoluční události a tzv. říjnovou revolucí se dostali k moci bolševici. Rusko uzavřelo s Německem separátní mír a v letech 1918 - 1921 prochází občanskou válkou (bolševici – Rudá armáda x protibolševická opozice – Bílá garda).

Dohoda byla znepokojena separátním mírem a měla obavy, aby se revoluce nerozšířila do dalších zemí, v nichž lidé chtěli také s válkou skončit. Proto podporovala „bílé“ (zbraněmi i penězi).

Češi šli do války po boku rakousko-uherského mocnářství s nechtě, většinou si přáli vítězství Dohody. Bylo zřejmé, že válka podstatně změní Evropu. A to byla příležitost pro Čechy k získání národní samostatnosti. Dosud totiž žili jako jedna z mnoha národností Rakousko-Uherska.

Neochotu lidí do války jít po boku rakousko-uherské monarchie citlivě vnímal T. G. Masaryk, a tak začal v zahraničí diplomaticky vyjednávat podmínky pro vznik ČSR. Za svobodný stát bojovali i naši vojáci (legionáři): původně narukovali jako součást rakousko-uherské armády a během války padali do zajetí nebo přebíhali na stranu „nepřítele“, aby mohli na straně Dohody bojovat proti centrálním mocnostem. Legie se vyznamenaly statečností (např. v Rusku v bitvě u Zborova r. 1917), a nemalou měrou se tak zasloužily o to, aby po válce vítězné státy uznaly Československo jako jeden z nástupnických států bývalého Rakousko-Uherska. Čs. legie se staly základem budoucí čs. armády. Samostatná Československá republika byla vyhlášena 28. 10. 1918. Prezidentem byl T. G. Masaryk.

Ztracená generace byla skupina generačně blízkých amerických autorů 20. let 20. století, jejichž tvorbu předznamenaly zážitky hrůz 1. světové války, již se někteří z nich zúčastnili jako vojáci. Ztracená generace je poznamenána válkou, marně se snaží smysluplně žít. Vyjádřením pocitů zklamání, deziluze a životní prázdnoty jsou americkým autorům ztracené generace blízko i někteří autoři evropští, např. E. M. Remarque.

Ernest Hemingway [hemingvej]

Jeho zranění ve válce mělo značnou publicitu, protože Hemingway byl první Američan zraněný na italské frontě.

Sbohem, armádo

spadá do skupiny antimilitaristických románů, které se stavějí ostře proti válce. Do protikladu jsou postaveny válečné hrůzy a milostný vztah hlavních hrdinů, amerického dobrovolníka v italské armádě Henryho a anglické zdravotní sestry. V jedné z vojenských čistek je Henry odsouzen k smrti zastřelením. V nestřeženém okamžiku uteče a prchá s milovanou Catherine do neutrálního Švýcarska. Při těžkém porodu umírá jejich dítě a posléze i Catherine. V románu autor obžalovává válku, jejíž krutost je nepředstavitelná. Lásky v této době nemá naději na přežití.

Komu zvoní hrana

Na hluboký význam tohoto protiválečného díla poukazuje už název a motto románu: „*Žádný člověk není ostrov sám pro sebe;... smrtí každého člověka je mne méně, neboť jsem část lidstva. A proto se nikdy nedávej ptát, komu zvoní hrana. Zvoní tobě.*“ Autor předkládá otázky po smyslu lidské sounáležitosti, odpovědnosti, podstatných životních hodnot. Děj je soustředěn do tří dnů občanské války ve Španělsku. Američan, učitel španělštiny, Robert Jordan [džorden], který bojuje jako dobrovolník na straně republiky,

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

pracuje na likvidaci mostu, aby znemožnil přísun nepřátelských posil. Při akci je raněn a sám se zbraní v ruce čeká na nepřítele, tzn. na smrt.

Stařec a moře

je slavná novela, na které lze demonstrovat typický hemingwayovský princip, tj. metodu ledovce, kdy podstatné významy textu jsou skryty pod hladinou zdánlivě povrchních dialogů postav (osmina na povrchu, zbytek pod hladinou).

Novela má jednoduchý děj. Stařec Santiago, kubánský rybář, se po nezdařených lovech pouští daleko od pevniny, kde chytí obrovskou rybu, s níž svede vysilující boj. Během zpáteční cesty však tělo mrtvé ryby láká žraloky. Když vplouvá do domovského přístavu, vleče za lodí jen ohlodanou kostru ryby. Příběh má symbolický charakter. Je oslavou nezdolnosti, se kterou člověk bojuje s životními překážkami, ale zároveň také oslavou pokory, s níž stařec přijímá ztrátu ryby. Za toto dílo autor získal v r. 1954 Nobelovu cenu za literaturu.

Francis Scott Fitzgerald [frensis skot fitsdžerld]

Americký prozaik, zařazovaný do skupiny autorů tzv. ztracené generace, poznamenané trpkými zkušenostmi 1. světové války a pocitem neschopnosti zakotvit v poválečné, rychlým tempem se rozvíjející společnosti.

Velký Gatsby [gedzby]

Hlavní hrdina románu, Jay [džej] Gatsby, ztělesňuje romantický „americký sen“ (= úspěch a bohatství). Vynaložil obrovské úsilí, aby se vypracoval z chudého chlapce na boháče, který má své místo ve vyšší společnosti. Jay Gatsby je člověk proslulý svým obrovským bohatstvím a také pompézními večírky, které pořádá ve svém honosném domě. Gatsby se snaží získat dávnou lásku z raného mládí, snaží se okouzlit ji svým bohatstvím, ale Daisy [dejzi] nemiluje Gatsbyho jako člověka, ale jeho společenské postavení. Bohatství se nemůže stát cestou, po níž lze dojít k naplnění lidských snů. Román ve své době tvrdě odkrýval pokrytectví určitých amerických společenských vrstev, kritizoval moc peněz, panující sobectví a egoismus.

Henri Barbusse [barbis]

Když začala válka, léčil se tento francouzský spisovatel v plicním sanatoriu, přesto požádal o zařazení do armády a byl odeslán na frontu. Jeho zdravotní stav se zhoršoval, a tak se dostal do vojenského lazaretu, kde prožil rok mezi těžce raněnými vojáky. Barbusse stále nosil zápisník, kam si zapisoval různé události, postřehy a zákopový argot, který pak využíval při psaní románu.

Oheň

je protiválečný román, který vznikl přímo v zákopech a vojenských lazaretech 1. sv. války, kde autor dobrovolně strávil 22 měsíců. Nemá jednotný děj. Je rozčleněn do 24 kapitol, které zachycují epizodické příběhy z fronty, ale i z dovolené, rozhovory, úvahy, názory prostých vojáků, Barbussovy autorské komentáře, obrazy přírodních scénérií atd. Román nemá ústřední postavu, jeho hrdiny jsou prostí vojáci – „dělníci bitev“.

Erich Maria Remarque [remark]

Třebaže Němec, má svou tvorbou blízko ke ztracené generaci. Patří u nás k nejčtenějším spisovatelům. Lehce vypráví, umí zvolit přitažlivý námět, dokáže napínat čtenáře až do konce. Mnohé příběhy jsou však šablonovité. Základem je jedno schéma, které je mistrně rozehráno do všech detailů. Do literatury vstoupil románem, který mu rázem přinesl světový úspěch.

Na západní frontě klid

Hlavním hrdinou a vypravěčem je dvacetiletý Pavel, který se na podnět třídního profesora společně se svými spolužáky z gymnázia přihlásí dobrovolně na frontu. Pavel v retrospektivě líčí drsné zkušenosti z výcvikového tábora, popisuje drastické podmínky vojáků na frontě při budování zákopů i dramatické zážitky z útoků a přímých bojů. Ideály, se kterými mladí chlapci přišli na frontu, se velmi proměňují. Místo počátečního vlasteneckého nadšení se brzy na první místo dostávají základní lidské potřeby; starost, kde se vyspat, jak se najíst, jak přežít. Jedinou jistotou uprostřed válečného šílenství zůstává kamarádství. Kamarádi ze školy však jeden po druhém umírají. Posledním, kdo zůstal naživu ze sedmi spolužáků u jednotky, je právě Pavel. Ich-formu v závěru románu vystřídá er-forma. Tvoří ji stručné sdělení, že Pavel Bäumer padl jednoho klidného dne v říjnu 1918. V ten den zpráva z fronty zněla: „Na západní frontě byl klid.“ Smrt jednotlivce v moři vojáků je „zanedbatelná“.

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Název knihy je ironií (je vyřčen opak toho, co se myslí). **Pozn.:** Západní fronta byla nejdůležitější místo, kde byly vedeny vojenské operace 1. sv. války (východní = Rusko, jižní = Balkán). Německý plán rozhodnout konflikt v tzv. bleskové válce nevyšel. Bitva na řece Marne nedaleko Paříže = zastavení bleskového úderu. Válka se místo bleskové změnila v zákopovou. Obrana převažovala nad útokem. Ale ani tento stav se zdaleka nepodobal klidu. Vojáci trpěli zimou, hladem, nemocemi, viděli umírat kamarády a perspektiva světlejšího zítřka nebyla žádná.

Na román *Na západní frontě klid* volně navazuje román *Cesta zpátky*, který vypráví o složitém návratu vojáků do poválečného života.

Romain Rolland [romén rolán]

Po 1. sv. válce usiloval o založení jednotné kulturní fronty proti válce a fašismu.

Petr a Lucie

je protiválečná novela se shakespearovským námětem. Děj se odehrává v průběhu 2 měsíců roku 1918. Osmnáctiletý Petr se uprostřed nálety sužované Paříže náhodně v metru setkává s dívkou Lucií. Zamilují se do sebe, ale vnější svět jim nepřeje: na Velký pátek umírají za náletu v troskách kostela.

I v naší literatuře je válka pojmována jako nesmyslné vraždění a její konec je oslavován.

Fráňa Šrámek viz kapitola 11. Literární moderna 90. let 19. století – Studijní texty

Stanislav Kostka Neumann viz kapitola 11. Literární moderna 90. let 19. století – Studijní texty

Jaroslav Hašek (1883 – 1923)

Bohém, geniální mystifikátor, dobrodruh a hospodský povaleč, spisovatel s vrozeným smyslem pro humor, provokatér a současně milovník zvířat. Působil dokonce jako voják v čs. legiích, ale rozešel se s oficiálním velením odboje a vstoupil do Rudé armády. Hašek začal nejprve publikovat v časopisech a novinách, na čas byl redaktorem časopisu *Svět zvířat*, kam mimo jiné přispíval články o neexistujících zvířatech.

Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války

je románová tetralogie (= 4 díly), poslední díl tohoto humoristického románu však Hašek již nedokončil. Samotné chápání Švejka je rozporuplné. Můžeme ho považovat za prohnatého chytráka, jenž svou hloupost jen předstírá, ale nevylučujeme ani, že u něj převažuje primitivní hloupost spojená s oddaností vojenské vrchnosti. Josef Švejk někdy působí jako mazaný šibal, jindy jako naivní prostáček. Svě nadřazené dohánění k zuřivosti tím, jak doslova a s horlivostí plní rozkazy. Nebezpečné situace zvládá v klidu, vždy si tak zachrání kůži. Všechny epizody v knize směřují k jednomu: k zesměšnění (→ nesmyslnost) války a starých nesmyslných pořádků prostřednictvím lidového humoru. Zdrojem komiky a satiry je i jazyk. V dialogích těžší z obecné češtiny, užívá vojenskou hantýrku, výrazy z němčiny, maďarštiny, polštiny. Provokující byly vulgarismy („Švejku, ježíšmarjá, himlhergot, já vás zastřelím, vy hovado, vy dobytku, vy vole, vy hajzle jeden. Jste tak blbej?“). Román začíná těsně po sarajevském atentátu. Protože je Švejk prohlášen za člověka s vrozeným kretenismem (navíc k odvodu ho jako revmatika doveze posluhovačka Müllerová na invalidním vozíku), nerukuje na frontu, ale slouží u polního kněze, feldkuráta Katze (sluha boží, ale v Boha nevěří a je věčně namol), nad nímž Švejk v kartách vyhraje sukníčkář nadporučík Lukáš. K proslulým veselým příhodám patří např., kdy Švejk zatáhne za záchranou brzdu, aby se přesvědčil, zda funguje, nebo kdy hlásí, že kufry, o které se měl starat, se neztratily, ale právě ve chvíli, kdy to sděluje svému nadřazenému, zavazadla jsou ukradena, nebo kdy Švejk narazí na ruského vojáka, koupajícího se v rybníku, a chce vyzkoušet, jak by mu slušela ruská uniforma, ležící na břehu, a padne do rakouského zajetí. „Švejkovina“ = jednání, při němž je popírán smysl každého řádu, disciplíny, je to negace odpovědnosti. Časem se chápání pojmu rozšířilo (avšak nesprávně) i na provádění směšných kousků. Haška zná celý svět, Švejk byl přeložen do téměř 60 jazyků.

Autory, kteří o legiích psali, popřípadě v legiích sami působili a vycházeli ve své tvorbě z osobních zážitků, řadíme do tzv. legionářské literatury. Patří sem např. **Josef Kopta** (románová trilogie *Třetí rota*) nebo **Rudolf Medek** (románová pentalogie *Anabáze*) a přítel Karla Čapka **František Langer** (drama *Jízdní hlídka*).